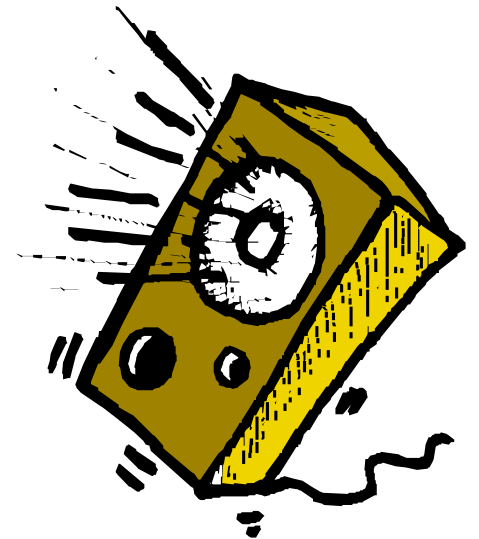
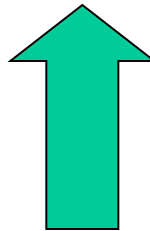
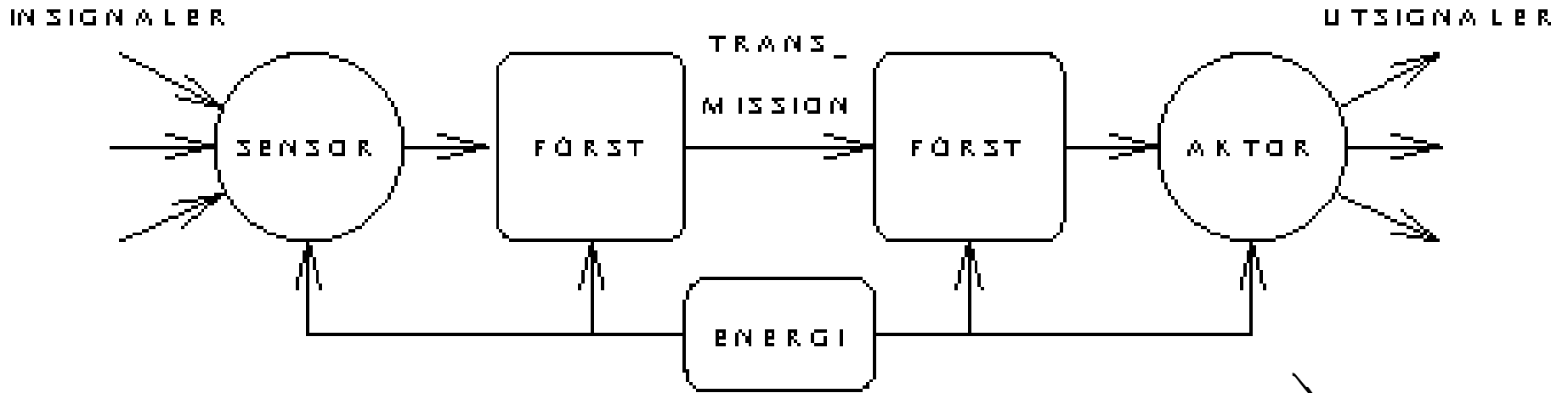

Spänningsförsörjning

Olika typer av aggregat speciellt med
switchteknik

Varför spänningsaggregat?

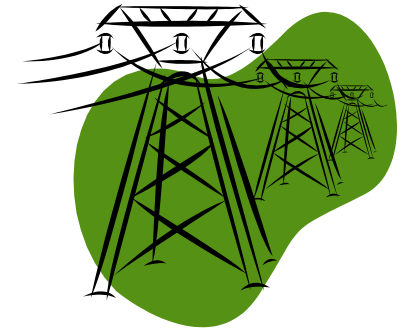

Översikt

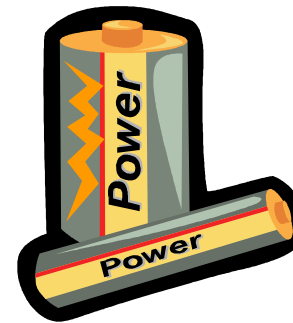
- AC-AC (Växelspänning till växelspänning)
  - Omvandlare mellan olika växelspänningar ofta med bivillkor som konstant utspänning, flera utspänningar, annan frekvens eller störbekämpning. T.ex. asynkkronmotordrivning
- DC-DC (Likspänning till likspänning)
  - Batteridrift samt strömförsörjning i apparater uppbyggda av flera delsystem (kretskort)
- AC-DC
  - Strömförsörjning av lågspänningsapparater från vägguttaget
- DC-AC
  - Batteribackup, mobil utrustning, motordrivning, effektförstärkare

Exempel på kraftkällor

- Kraftnätet (vägguttaget)

- Batterier

- Solceller

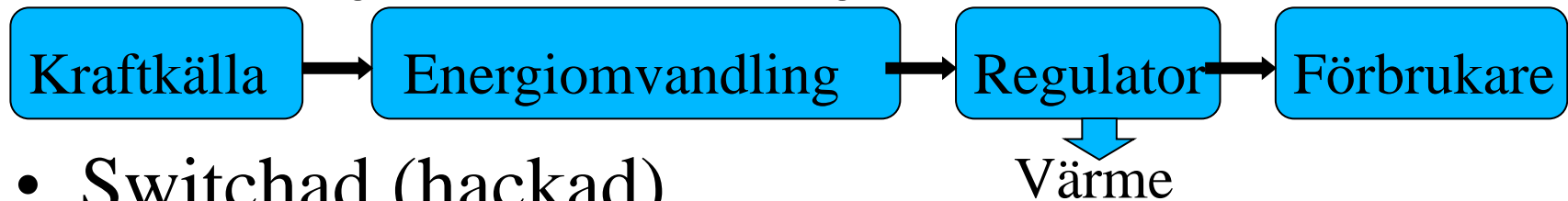

- ...

Två viktiga principer för reglering

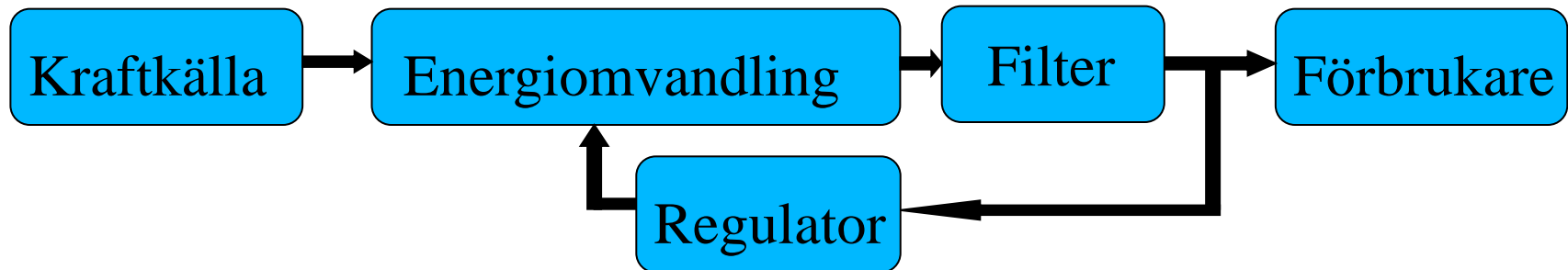
- Linjär (kontinuerlig)

- Energi fördelas mellan regulatorn och lasten

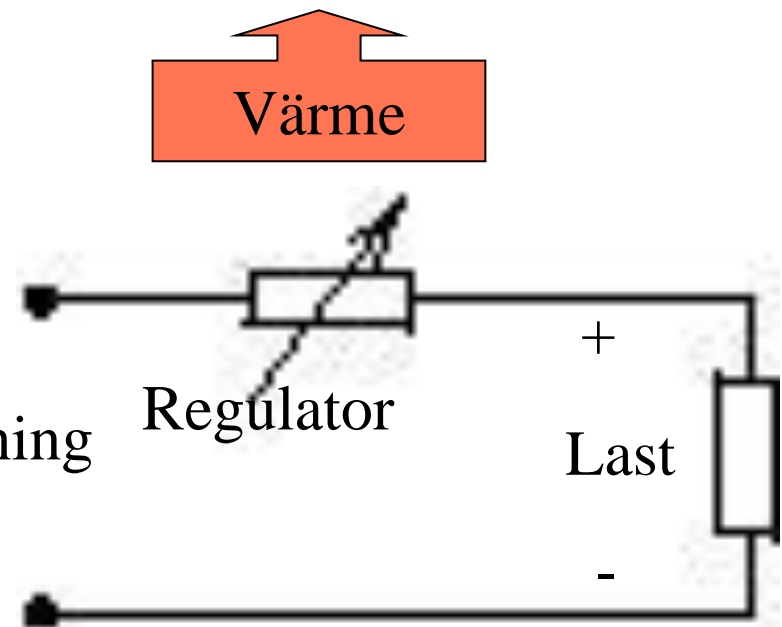
- Switchad (hackad)

- Energi flyttas nästan förlustfritt från källan till lasten i små paket. Regulatorn styr i vilken takt.

Princip för linjär effektstyrning

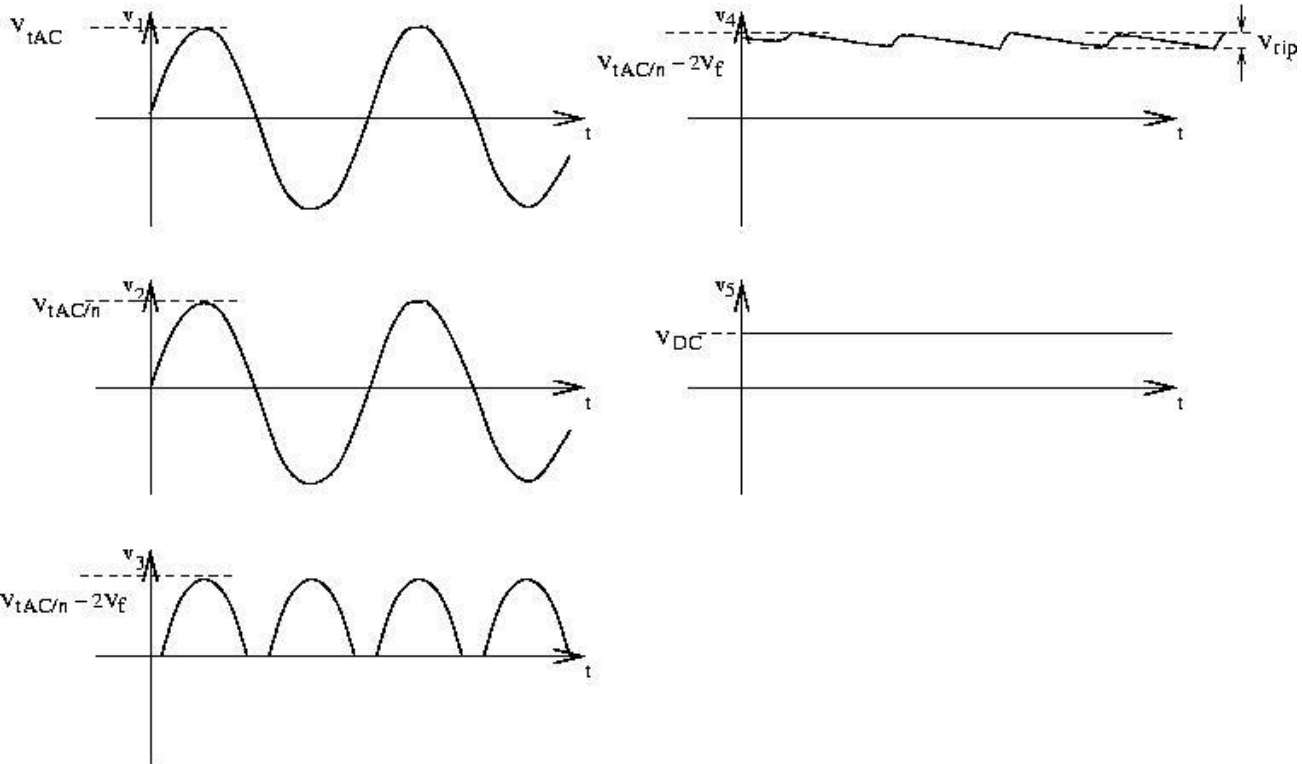
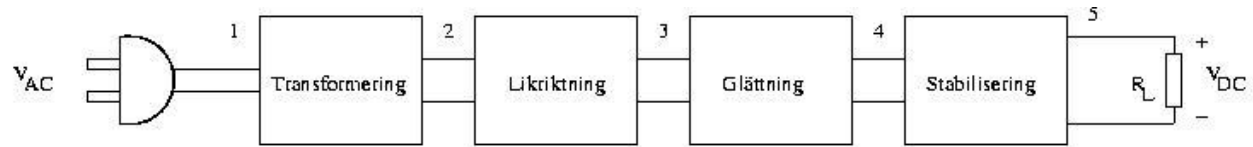
- Variabel spänningsdelning
- Förlusteffekt i regulatorn
  - Förlusteffekten i regulatorn beror av uttagen ström och in/utspänningsskillnad

Linjära AC-DC aggregat

- Princip:
  - Minska amplituden på växelspänningen (transformator)
  - Likrikta (diod, tex. bara positiv spänning)
  - Jämna ut spänningen vid nollgenomgången (kondensator)
  - Reglera utspänningen

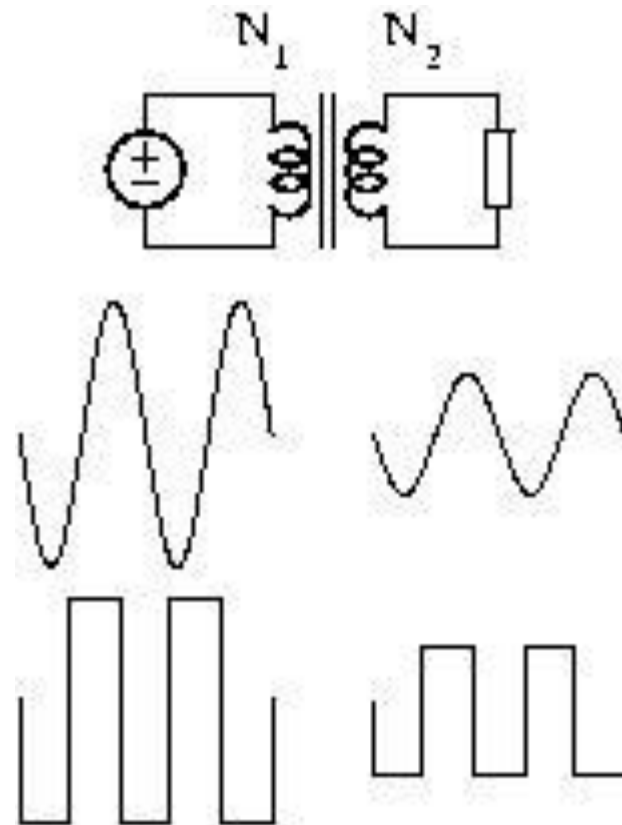
Linjärt aggregat

Transformatorn

- Två induktorer omsluter samma flöde
- Ström i den ena lindningen inducerar ström i den andra
- Lastspänning förhåller sig till inspänningen som lindningsvarven, N_2/N_1
- Strömmarna förhåller sig omvänt, N_1/N_2 dvs energin konstant

Transformatorer

- Nätspänningstransformatorer
  - Laminerad plåt, EI
  - Järnpulverkärna, Toroid

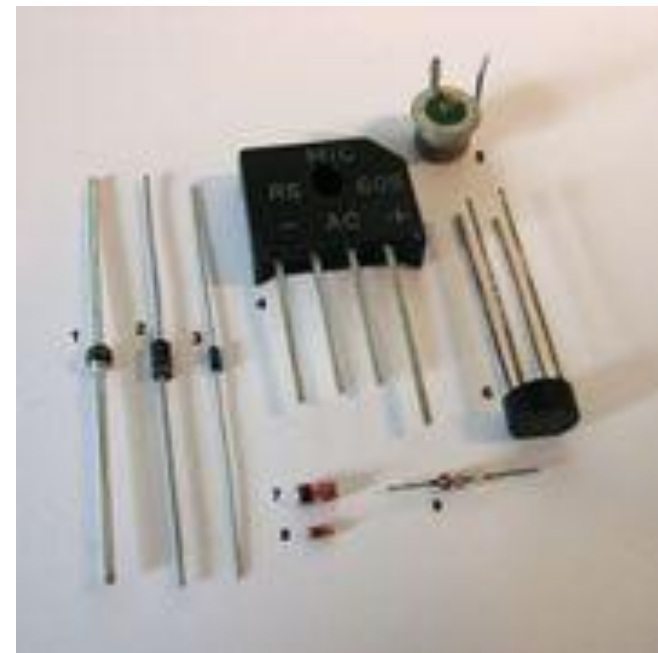
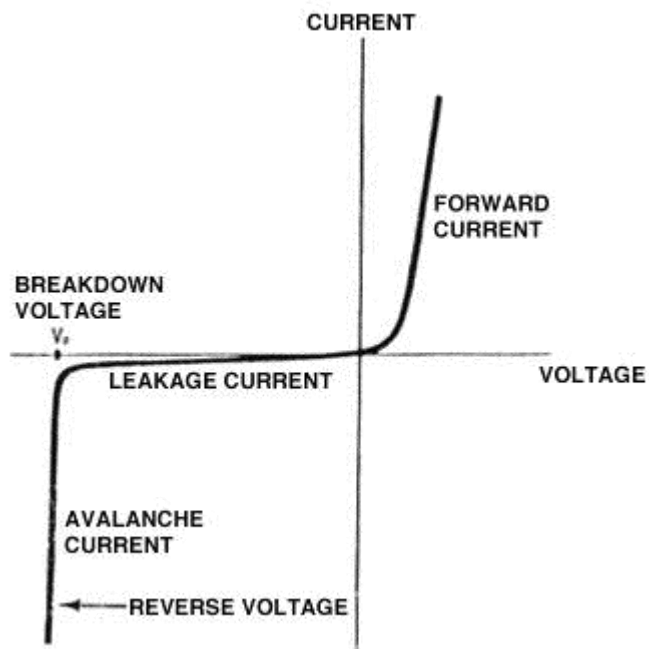

- Transformator för högre frekvens
  - Ferritkärna

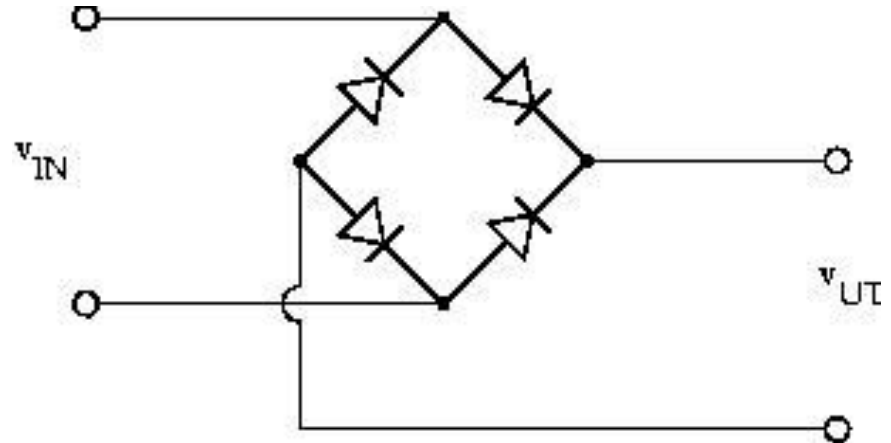
Diod, en likriktare

- Leder ström endast i en riktning

Likriktning

- Halvvågslikriktare
  - En diod
  - Endast en halvperiod, lång tid utan energitillskott
- Helvågslikriktare
  - Fyra dioder
  - Två dioder leder under ena halvperioden och de två andra under den andra halvperioden

Kondensatorn, egenskaper

- Energi lagras som laddningar
- Spänningen över en kondensator är ett mått på mängden lagrad energi
- Kondensatorspänningen kan därför inte ändra sig momentant

Varför regulator?

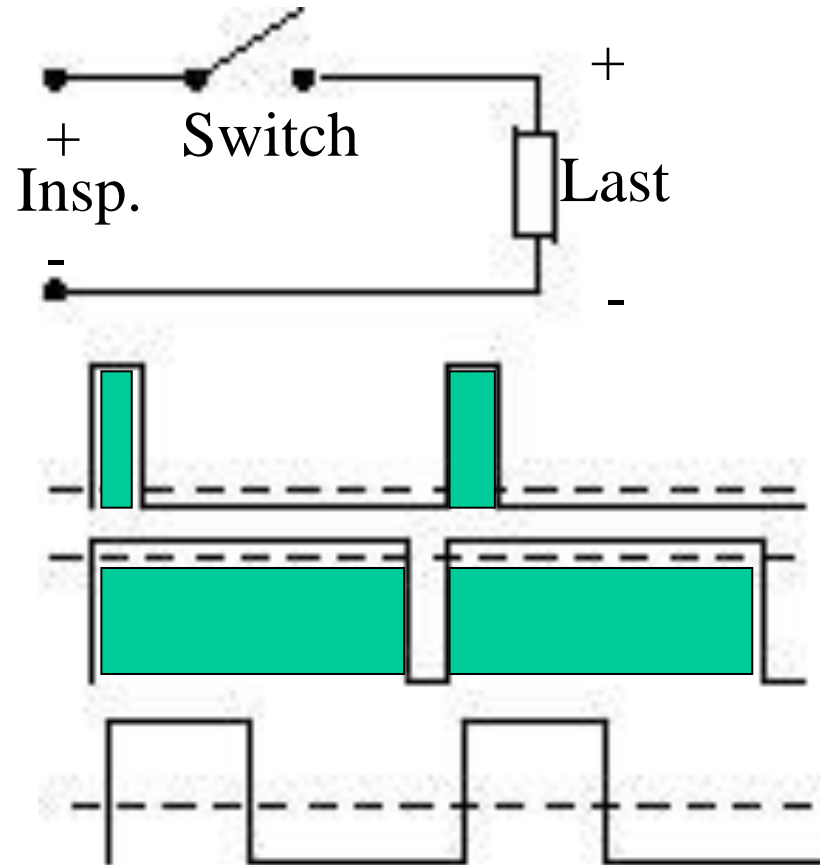
- För konstant utspänning krävs en regulator
  - Inspänningen är ofta varierande och ibland med störningar
  - Håller konstant utspänning oberoende av inspänning och av lastvariationer (= uttagen ström)
  - Möjlighet att variera utspänningen

Linjär spänningsregulator

- Finns som IC-krets för positiva 78XX, och negativa 79XX spänningar 3, 5, 6, 9, 12 och 15 Volt och fungerar för belastningsströmmar upp till 1.5 A.
- Det finns även varianter där utspänningen kan ställas in steglöst.
- Enda kravet är att inspänningen är högre än utspänningen.

Princip för switchad effektstyrning

- Strömbrytaren slår till och från med en frekvens som är hög i förhållande till lastens tröghet
- Liten förlusteffekt i regulatorn
  - Förlusteffekten i regulatorn beror av strömbrytarens tillresistans och omslagstid

DC-DC omvandlare

Funktion

- Konstant, ofta reglerad, likspänning från källa med högre eller lägre oreglerad likspänning

Exempel

Bilradio, laptop, mobil ...

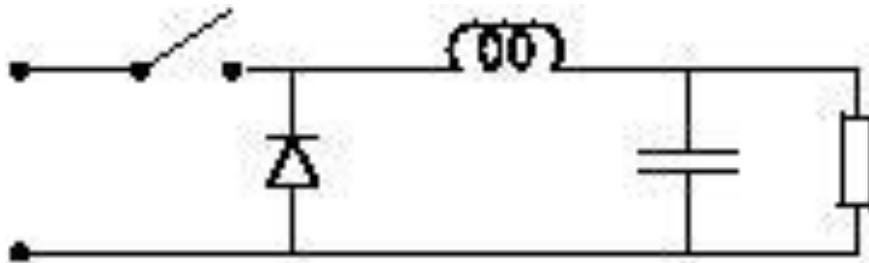
Switchad spänningsregulator

- Linjär spänningsregulator:
  - Fördel:
    - Enkel konstruktion
  - Nackdel:
    - Spänningsskillnaden, $V_{in} - V_{ut}$ omvandlas till värme
    - effektivitet på 40-60 %
    - Skrymmande pga. nödvändig kylning
    - Utspänningen måste vara lägre än inspänningen
- Spänningsregulator med switchteknik
  - Fördel:
    - Effektivitet på 75-98 %
    - Mindre i storlek
    - Utspänningen kan vara högre än inspänningen
  - Nackdel:
    - Avger högfrekvent brus och störning på matningsspänningen. Filtrering är nödvändigt
    - Kan avge irriterande högfrekvent ljud

Komponenter i DC-DC omvandlare

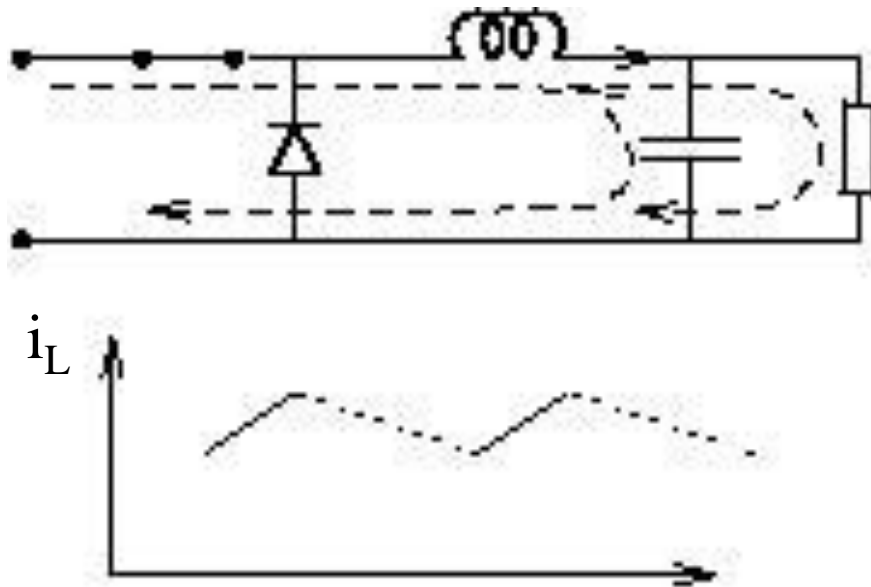
- Induktor, L
- Kondensator, C
- Strömbrytare (switch, transistor)
- Diod
- Regulator

Step down - omvandlaren, DC-DC

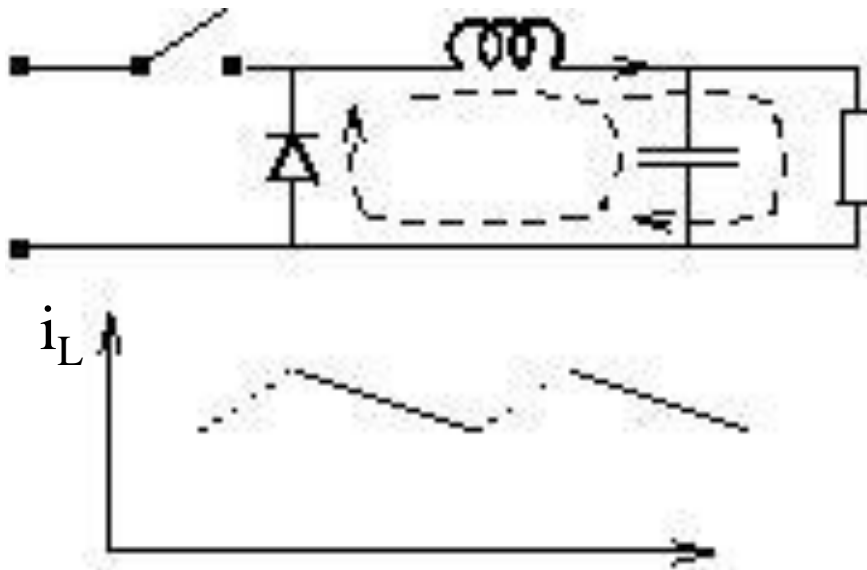
- Oreglerad likspänning matas från vänster
- Strömbrytaren slår om med hög frekvens
- Induktorn lagrar energi när strömbrytaren är tillslagen
- Energin i induktorn minskar när strömbrytaren är frånslagen

Switch tillslagen

- Strömbrytaren tillslagen
- Strömmen i induktorn ökar (energi lagras i L och C)
- Spänningen över last och kondensator stiger något

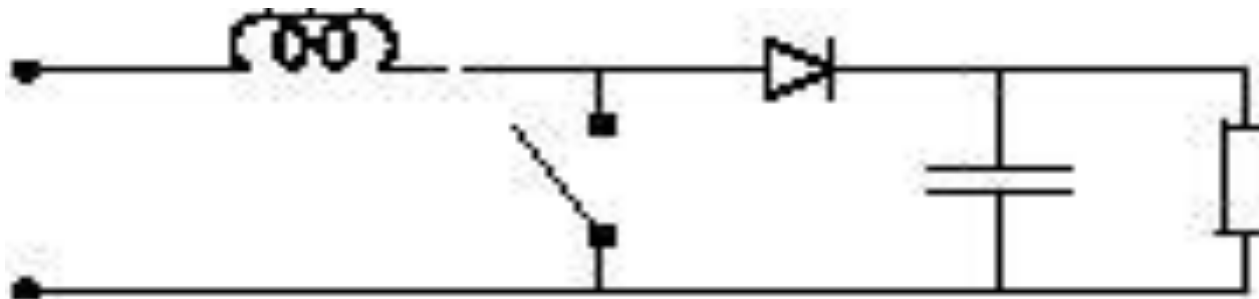
Switch frånslagen

- Strömbrytaren frånslagen
- Strömmen i induktorn minskar (energi förbrukas) och laddning (ström) tas ur kondensatorn.
- Ström flyter i dioden
- Spänningen över last och kondensator minskar något

Step up - omvandlaren , DC-DC

- Oreglerad likspänning matas in från vänster
- Strömbrytaren slår om med hög frekvens
- Induktorn lagrar energi när strömbrytaren är tillslagen
- Energin i induktorn förbrukas när strömbrytaren är frånslagen
- Inspänningen och spänningen över induktorn adderas och utspänningen blir därför högre än inspänningen

Interna AC-DC

- Strömförsörjning av lågspänningsapparater från vägguttaget är vanligast
- Linjära aggregat är billiga och finns i begränsad omfattning för priskänsliga apparater som drar lite ström
- Switchade aggregat för övrigt

Externa AC-DC

- Världsmarknaden ökar kraftig
  - 40 miljarder enheter per år för några år sen
  - Viss standardisering har åstadkommit på senare år
- Finns i många konsumentprodukter som telefoner, bärbara datorer, verktyg, kameror etc.
- Fördelar:
  - Mindre och lättare
  - Inga farliga spänningar i apparaten
  - Mer utrymme i apparaten för extra finesser
  - Snabbare från produkt till marknad

Två typer av switchade AC-DC

- Primärswitchade
  - Likriktar nätspänningen direkt (325V)
  - Kräver galvanisk isolation in-ut och även för återkopplingen till regulatorn från utsignalen
- Sekundärswitchade
  - Använder en nedtransformerad växelspanning.
  - Galvanisk isolation finns i transformatorn

DC-AC

- DC-AC
  - Batteribackup av växelspänningsapparater
    - UPS Uninterruptible Power Supply
  - Mobila växelspänningsapparater
  - Frekvensstyrning av asynkron- och borstlösa motorer

Batterier

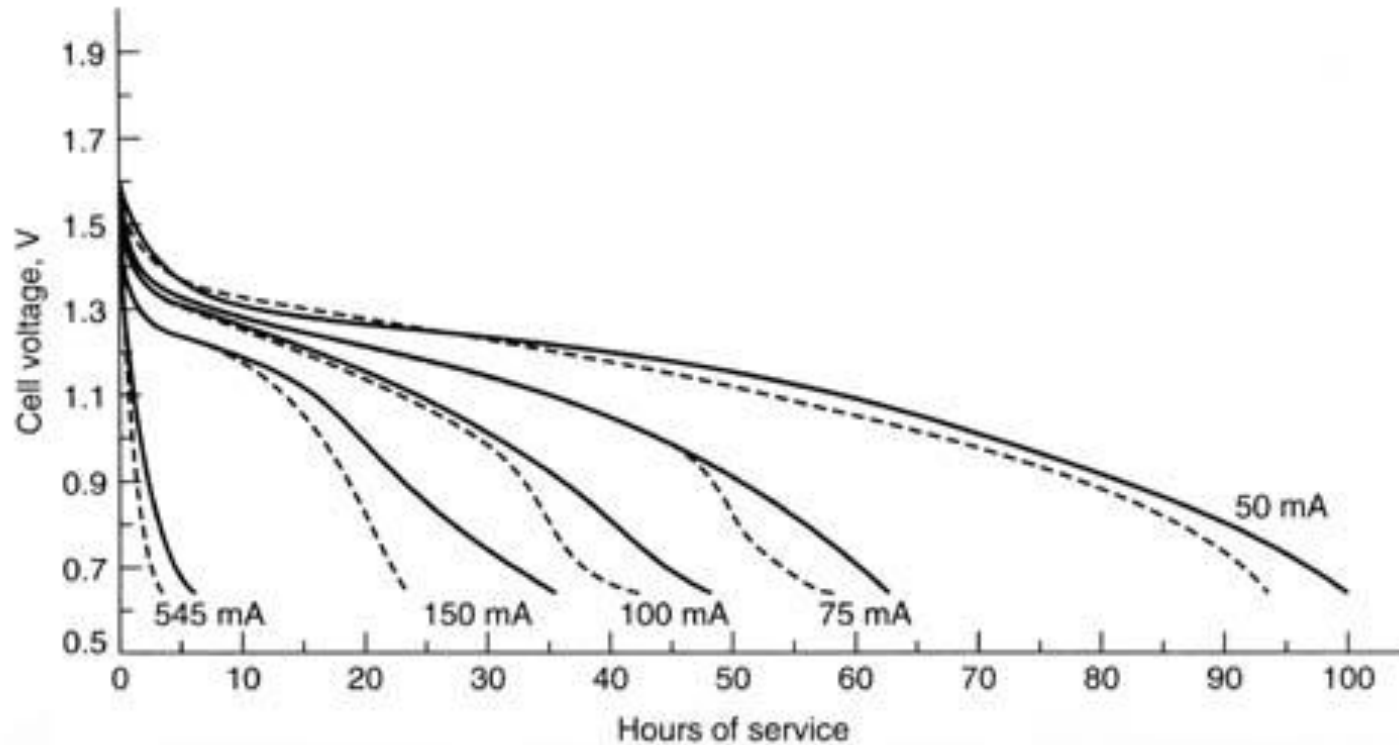
- Allt handlar om vikt, volym och energi.
  - Man vill ha något litet som inte väger någonting och har oändlig mängd lagrad energi !!!
- Uppladdningsbara batterier
- Engångsbatterier

Engångsbatteri

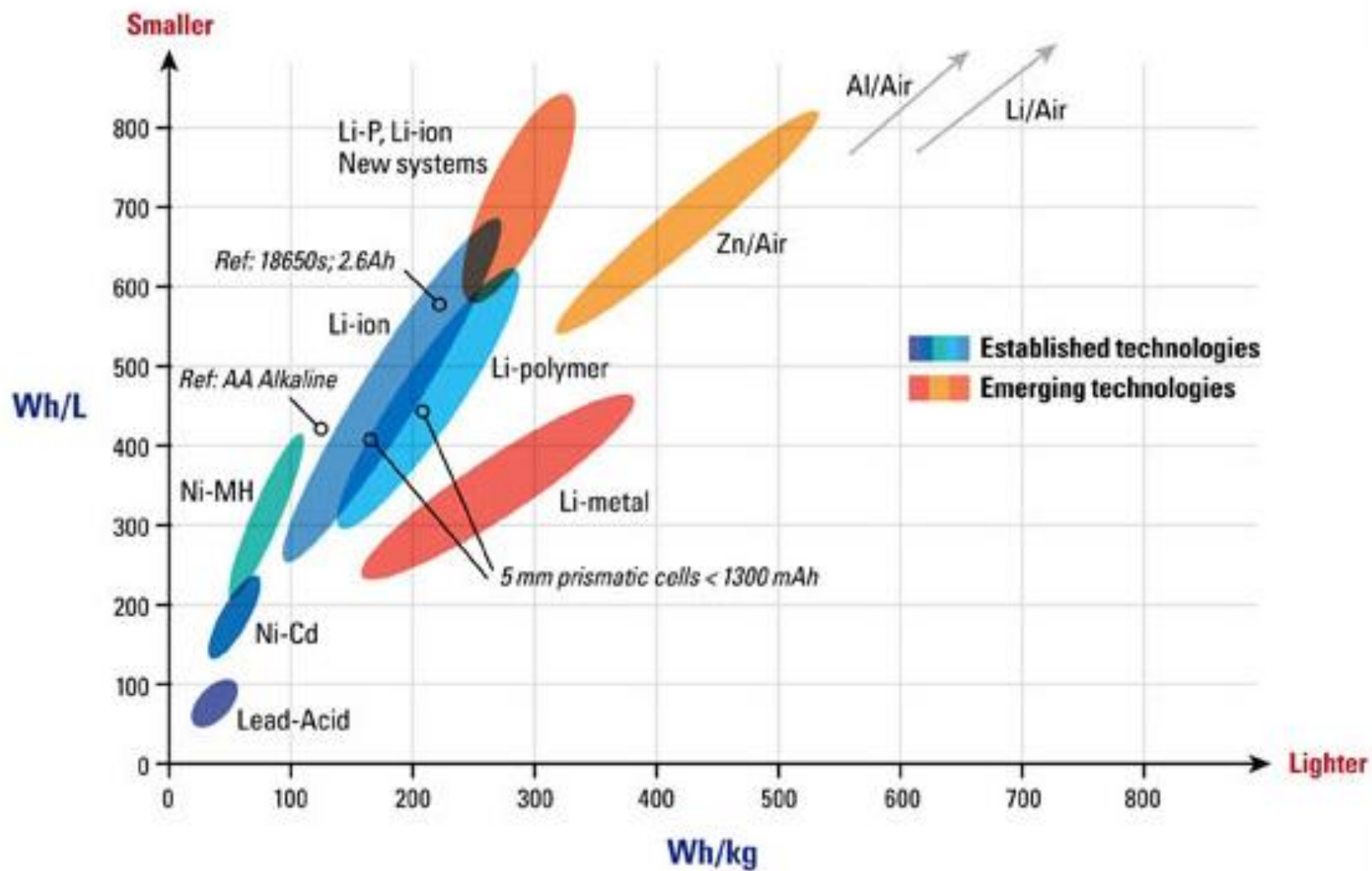

Urladdningskurvor, brunsten

Uppladdningsbara batterier

- Blybatterier (t.ex., bilbatterier)
- NickeCadmium (NiCd)
  - På väg ut, Kadmium är en giftigt tungmetall
- Nickel-Metallhydrid (NiMih) (vanliga uppladdningsbara batterier)
  - Mer miljövänlig än NiCd
- Lithium-Jon (Li-ion) (mobiltelefon, klockor)
  - Snabb upp-/urladdning kan få batteriet att explodera
- Lithium-jon polymer (Li-ion pol.) (mobiltelefon)
  - Billigare och mer formbar.

Energidensitet

	MJ/L	MJ/kg
Blybatteri	0,14	0,36
Li-ion	0,7 (*5)	0,9 (*3)
Dynamit (TNT)	4,6	6,9
Nitroglycerin	6,4	10,2

Superkondensatorer

Device	Volumetric energy density [Wh/L]	power density [W/kg]	number of charge/discharge [cycles]	Discharge time [s]
Batteries	50-250	150	$1 - 10^3$	> 1000
Super Capacitor	0.05 - 5	$10^5 - 10^8$	$10^5 - 10^6$	< 1

Switch capacitor/charge pump

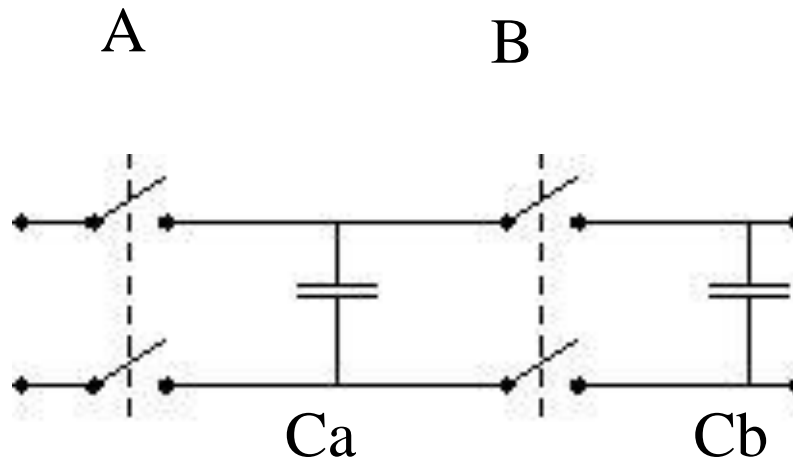
Switch A sluten och B öppen – C_a laddas

Switch B sluten och A öppen – C_b laddas från C_a

Exempel

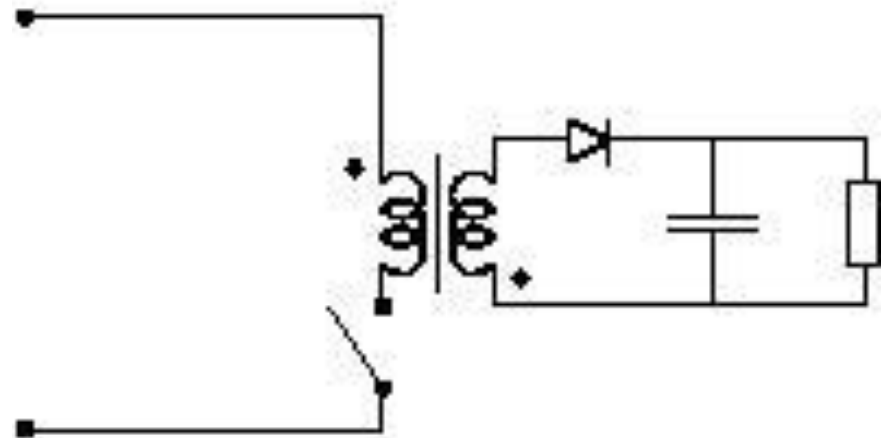
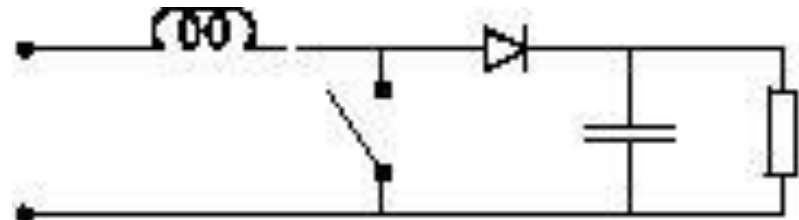
+V till -V

+V till +2V

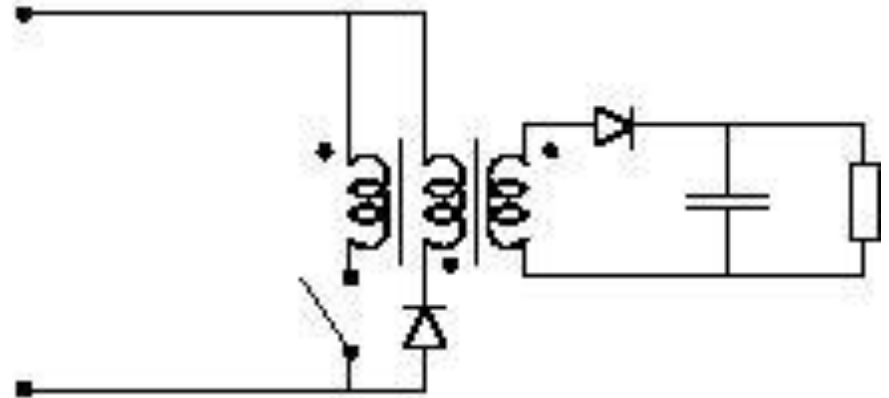
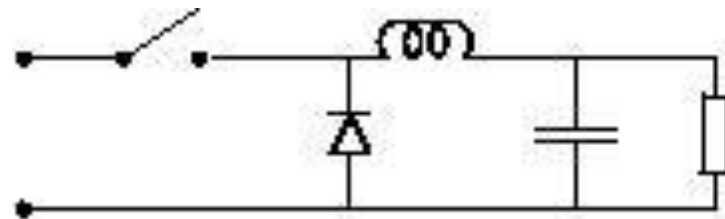
Flybackconvertern

- Samma princip som step-upkonvertern
- Energi lagras i induktorn vid sluten strömbrytare
- Energi från induktorn överförs vid öppen strömbrytare

Forwardkonvertern

- Samma princip som step-downkonvertern
- Energi lagras i induktorn och överförs vid slutet strömbrytare
- Energi från induktorn återförs till källan vid öppen strömbrytare

Push-pull

- Strömbrytarna leder växelvis
- Energi överförs hela tiden
- En variant för högre effekt (500+ W) har bara en induktor på primärsidan kopplad i brygga med fyra strömbrytare

